

DA LI SE PONAVLJAM?

Problem „već rečenog“

Potpuno razotkrivanje: vrlo je moguće da sam SVOJA zapažanja na ovu temu iznosio već ranije, u drugim kontekstima. Kad je eminentni italijanski kritičar i romanopisac Umberto Eko posetio Univerzitet Džons Hopkins pre nekoliko desetleća, govorio je o problemu, za savremene pisce, „već rečenog“: o činjenici da su, budući da je Homer, na primer, nezaboravno pričao u *Odiseji* o „kao vino tamnom moru“ i „ružoprstoj zori“, pesnici i pripovedači u sledećih gotovo 3.000 godina morali da iznalaze druge slike mora i svanuća, što je zadatak koji sigurno postaje sve teži kako se repertoar mogućnosti iscrpljuje.

Istina, Homeru je možda bilo lakše nego nama, relativnim novajlijama u književnosti, ali moramo se podsetiti da književnost ne počinje s Homerom – čak ni pisana književnost, a da i ne pominjemo višemilenijumsku usmenu tradiciju koja prethodi pisanju. Jednom davno, studirajući knjigu o egipatskom Srednjem carstvu, uočio sam da je nekih dvanaest vekova pre Homera, otprilike 2000. p.n.e, pisar Haheperesenb već sročio ono što volim da nazivam Haheperesenbovom žalopojkom: „Da su mi izrazi neznani“, jadikuje pisar, „na novom jeziku koji korišćen nije, bez ijedne otrcane rečenice, kojim su ljudi starog doba govorili“. Obično sam težio svoje studente (i sebe) mišlju koja kaže da bi, što se nas tiče, dva ili tri milenijuma metafora o moru i svanuću mogla biti poput prvih nekoliko miliona zvezda u našoj galaksiji – tek kap u punoj kofi! – istovremeno uviđajući da ne treba odbacivati Hahepersenbov osećaj da je kasno stigao na zabavu. Taj osećaj je 1967. potakao moj esej „Književnost iscrpljenja“ (preciznije, književnost „osećaja iscrpljene mogućnosti“): osećaj koji bi, ispostavi li se da je pogrešan ili ne, mogao svejedno biti značajna kulturna pretpostavka – a možda i tema novog dela. Često pripisujemo romantičarima taj impuls „da se stvori novo“, prema čuvenim rečima Ezre Paunda – osećaj potrebe jedne kulture da nakon impresionizma sledi postimpresionizam, nakon modernizma, postmodernizam – ali taj impuls im umnogome prethodi. U *Eneidi*, primera radi, Vergilije preuređuje Homerove *Ilijadu* i *Odiseju* kako bi pokazao da su Rimljani dostojni da naslede Grke; potom Dante, trinaest vekova kasnije, vaskrsava Vergilija kako bi ga proveo kroz prve dve trećine *Božanstvene komedije*, njegove odiseje kroz zagrobni svet (a čineći to, kako bi potvrdio njenog autora kao dostojnog Vergilijevog naslednika). Mračno doba srednjeg veka prati pozni srednji vek, pozni srednji vek renesansa, renesansu reformacija, barok, prosvetiteljstvo itd.: kostimi se menjaju, ali predstava se nastavlja.

I originalnost – „stvaranje novog“ – ima mnoga oblića. Pokretačka sila Somadevinog epskog ciklusa priča na sanskritu iz jedanaestog veka pod nazivom *Kátha sarit ságara*, ili „Okean mnoštva priča“ (duži od *Ilijade* i *Odiseje* zajedno), jeste zahtev boginje Parvati da joj njen supružnik Šiva, kako bi je nagradio za naročito božanstveno vođenje ljubavi, ispri-

ča priču koju nikad niko nije čuo niti će ikada više čuti. U stvari, višetomna *Velika priča* koju njen gospodar smišlja, međutim, obuhvata cele nizove ranijih priča, poput vekovima starih *Panchatantra* („Pet principa“) i *Vetalapanchavimsati* („Dvadeset pet priča o vampiru“). A Šivinu priču čuje i jedan od sluga u kući, koji je ponavlja svojoj ženi, koja je ponavlja Parvati, koju toliko razjari narušavanje dogovora o priči samo za njene uši da mnoge posledice proisteknu iz toga – među njima, srećom, i prepisivanje *Velike priče* i njen viševjekovni put do nas.

Kad bih mogao da se vratim kroz vreme u egipatsko Srednje carstvo, uspokojio bih Haheperesenba poznatom parafrazom Volta Vitmana: „Da li se ponavljam? Pa dobro, ponavljam se.“ Ili utešnom primedbom Andrea Žida: „Sve što treba reći već je rečeno. Ali pošto niko nije slušao, sve se mora ponovo reći.“ Originalnost, najzad, ne podrazumeva samo izricanje nečega po prvi put, no ponovno izricanje (na vredan novi način) već rečenog: rearanžiranje stare melodije u drugačijem tonalitetu, u drugačijem ritmu, možda i na drugačijem instrumentu. Je li to već rečeno? Nema veze, nastavimo priču!

(S engleskog preveo Igor Cvijanović)